

SAARE-LÄÄNE PIISKOPKONNA LEERITUND 30.04.2026
KIRIKULUGU

Leeritunni põhiteemad:

- 1) Ajalooline Jeesus
- 2) Algkristluse teke, õpetuse kujunemine ja kristluse levik läbi kahe aastatuhande
- 3) Tänapäevane hetkepilt arvudes ja mõned kommentaarid
- 4) Oikumeeniline koostöö

Kirikuloo mõistest. Kirikulugu on kõige laiemalt mõistetuna religiooni ajalugu, mis uurib kristluse kujunemist, muutumist ja arengut.

I Ajalooline Jeesus

- Ajalooline persoon, kes on ilmselt rohkem kui ükski teine ajalooline isik mõjutanud otsustavalt kogu maailmaajaloo käiku (loe UT evangeeliumid, vanim Jeesuse maapealset elu käsitlevatest allikatest on Markuse evangeelium).
- Taust: Hellenism (sh individualismi areng), usuline sünkretism (usundite segunemine, filosoofia), Rooma impeeriumi valitsemine. Rahva uuendamine käsuõpetuse kaudu.
- Ajad muutusid poliitiliselt rahutumaks, kasvas usk, et maailma pöördetäht on lähedal. Juutide ootused Messia (*Mashiah* – võitu, salvitu) tulekust. Esimesed kristlased rõhutasid, et Jeesus on Vana Testamendi tõotatud päästja. Messia ootus on juutide usu nurgakivi.
- UT välised infoallikad Jeesusest on napid, kuid olemas nii kreeka-rooma autorite (Tacitus) kui juudi rabide pärandis.
- On teada, et ta sündis keiser Augustuse (27 eKr ja 14 pKr) ajal ning Palestiinas valitses sel ajal Rooma vasallkuningas Herodes Suur (37-4 eKr). Jeesuse lapsepõlvest on vähe andmeid (elas Natsaretis puusepp Joosepi peres, emakeel oli aramea keel, kuid arvatavasti rääkis ka heebrea ja kreeka keelt). Alustas avalikku tegevust umbes 30 aastaseks. Avaliku tegevuse perioodi hinnatud erinevalt: 1st kuni 3 aastani. Hukati tõenäoliselt kas aastal 27 või 30 (paasapäevade või selle eelõhtu langes reedesele päevale). Löödi risti, millel suri aeglase lämbumise tagajärjel.

II Algkristluse teke ja õpetuse kujunemine. Paulus, esimesed ristikogudused ja kristluse levik.

- **Nelipäeva sündmused** - ristikoguduste tekke algus (Ap 2:1-4).
- Saulusest saab **Paulus** ja paganate apostel. Tarsosest, diasporaajuut, Jeruusalemmas rabi Gamaalieli õpilane, Paulust solvas kristlaste suhtumine Toorasse, innukas kristlaste tagakiusaja (Ap 7:54-83) - Damaskuse tee sündmused (Ga 1:13-14:23, Apt 8:1-3) - Paulus (paganate apostel) - misjonireisid (30 aastat misjonitöö Süürias ja Kiliikias): 46-49, 49-52, 54-57) – hukati kõige hiljem a 64 (1 Klem 5:5-7). Paulus viis ristiusu juutluse pinnalt maailmaausundiks.
- **Apostlite koosoleku** (a 46 v 49) otsusel leiti, et kristlaseks saamisel ei pea end eelnevalt siduma judaismi seaduste ja tavadega, nt ümberlõikamisega (Ap 15:1-29).
- Paulus asutas Väike-Aasias ja Vahemere piirkonnas kogudusi ja pidas nendega kirjavahetust, sellest ka UT kirjad, millest on säilinud kiri roomlastele, kaks kirja korintlastele, kirjad galaatlastele, filiplastele, koloslastele, kaks kirja tessalooniklastele ning erakiri Fileemonile. Kõik kirjad on sündinud koguste

vajadustest ja neis esinenud probleemidest lähtuvalt. Kõikidele kirjadele omane sügav teoloogiline mõtlemine.

- Märtrilood kui osa ristikiriku narratiividest. Kristlaste tagakiusamised (keiser Nero ajal 64-68) – kristlus riiklikult aktsepteeritud usuks (301 Armeenia, 313 Rooma / Milano ususallivuse edikt).
- Kristluse kui monoteistliku religiooni terav vastuolu polüteismiga. Kristlaste kõrge sotsiaalne eetika ja üksteise teenimine mõjus kutsuvalt.

Lugemissoovitused:

- 1) Leeriõpik „On seal keegi?“ lk 44-50.
- 2) Randar Rasmuth „Algkristlus. Jeesus-rahvas ja algkogudus Iisraelis ning rahvaste seas“, EELK UI toimetised XXXIV, Tallinn, 2025.
- 3) Randar Rasmuth „Uue Testamendi kontekstualiseeriv teoloogia. Kristliku usulise mõtte ja praktika sünd“, EELK UI toimetised XXIX, Tallinn, 2020.
- 4) Karl Martin Fischer „Algkristlus“, Logos, 1995.
- 5) John Drane „Jeesus“, EELK UI, 1996.

Ristiusk maailmausuks

- 1. sajandi lõpul toimub kristluse lõplik lahkulöömine juutlusest, kuna ümberlõikamine, kultuslike käskude pidamine ja juudi tavad leiti vastuolus olevat kristliku usuga.
- Kristlus hakkab kiiresti Rooma impeeriumis levima (algul madalamate ühiskonnakihtide hulgas ning edasi juba ka jõukamate kodanike hulgas) ning 3. sajandi lõpuks on kristlasi Rooma impeeriumis juba 15% (50st miljonist).
- Aastal **392** keelati Rooma impeeriumis paganlikud ohverdamised ja siitpeale võib kõnelda kristlusest kui Rooma riigi usust.
- Toonased tähtsamad ristiusu keskused: Antiookia, Aleksandria, Tessaloonika, Rooma, Korintos, Kartaago. *Kas leiad kaardilt?*
- Oikumeenilised kirikukogud, kuhu kogunesid eri maade kirikute esindajad õpetuslike küsimuste lahendamiseks (325 **Nikaia** – kolmainsuse küsimus; 451 **Chalkedoni** – Kristuse jagamatu loomus; 787 **Konstantinoopol** – piltide kasutamine kirikus).
- Kristlaskonna ida- ja läänepoolsed osad esinesid juba varakiriku päevil, kuid avalik lahknemine toimus aastal **1054**, mil paavst pani patriarhi kirikuvande alla (tühistati 1965) ja patriarh ekskommunikeeris paavsti esindajad. Lõplikult katkestasid suhted ristisõjad.
- **Roomakatoliku** (keskus: Rooma / Vatikan, juhib: paavst) ja **ortodoksi** (autokefaalsed-täiesti iseseisvad ja autonoomsed – tunnistavad mõnd tähtsamat autokefaalse kiriku pead oma kirikupeana, patriarh: Konstantinoopolis ja patriarh Moskvas).
- Roomakatoliku kirikus toimus järgmine lõhenemine **reformatsiooni** käigus. 1517 Martin Lutheri teesid. Rõhutas: 1) pääsemine tuleb usu, mitte tegude kaudu; 2) kõrgeim autoriteet on pühakirjal; 3) igaüks peab olema võimeline lugema Piiblit – rahvuskeelte areng. Reformatsioon muutis sügavalt Euroopa usulist, poliitilist ja kultuurilist elu. Ka meie piirkonda ja Eestit tervikuna.

III Tänapäev

- Kristlus on suurim religioon maailmas, mille järgijaid on 2,3-2,4 miljardit inimest. Sellest umbes 1,3 miljardit on roomakatoliiklased, 800-900 miljonit protestandid

(luterlased, anglikaanid, baptistid, metodistid, reformeeritud) ja õigeusklikke on u 220-260 mln. *Arvud on hinnangulised.*

- **Luterlased** – u 70-80 miljonit. Suurim on luterlaste arv Aafrikas, Euroopas 36 miljonit. Vaata lähemalt Luterlik Maailmaliit (<https://lutheranworld.org/>, organisatsiooni juhhib eestlanna õp. dr. Anne Burghardt).
- Tänapäev religioosset maastikku kirjeldades räägitakse postsekulaarsest ajast ehk ilmalikustumise järgsest ajast.
- Julgeolekupoliitiliselt ebakindlates oludes ja ühiskondlikult pingelistel aegadel on täheldatav huvi tõus usu ja kirikute tegevuse vastu Euroopas, sh Põhjamaades ja Eestis (ka noorte seas).

IV Oikumeeniline koostöö

Piibellik alus: Jh 17:21, Ef 4: 4-6, Ap 2:41 jj, Fi 2:2

Oikumenia - kristlike kirikute lähenemist ja üksteisemõistmist taotlev liikumine. Soov leida erinevate kirikute ühisosa, mis võimaldaks kristlaste suuremat osadust (nt armulauaosadus). 1910. Edinburghi misjonikonverents. Oikumeeniline liikumine sai alguse kristlike kirikute ühisest vastutusest misjoniväljadel. Iseloomustab iseäranis 20.-21. sajandit.

- **1910 Edinburghi maailmamisjoni konverents**, seal alustatud protsess päädis **Kirikute Maailmanõukogu asutamisega** 1948. aastal.
- **Vatikani II kirikukogu** (1962-1965) seadis eesmärgiks ühtsuse taastamine kõigi kristlaste seas.
- Tendents suuremale oikumeenilisele koostööle nii kristlike kirikute vahel, aga ka koostöö teiste religioonidega (islam, judaism).
- Kirikuid lahutab erinev sakramenditeoloogia ja missakorraldus. Samuti valmistab jätkuvalt raskusi vaimuliku ameti vastastikune tunnustamine.
- Märkimisväärseteks sammudeks ühtsuse suunas on olnud **Leuenbergi** (1973) ja **Porvoo** (1996) kokkulepped, mis on avanud tee vaimulike vastastikuse tunnustamise osas. Osaliskirikud: Anglikaani, liri, Põhjamaade ja Balti kirikud.

EELK ja oikumeeniline koostöö

EELK kuulub mitmesse rahvusvahelisse organisatsiooni, nt:

- 1961. aastast Kirikute Maailmanõukokku
- 1963. aastast Luterlikku Maailmaliitu
- Porvoo deklaratsiooniga ühinemise kaudu 1996. aastal on EELK selle luterlikke ja anglikaani kirikuid siduva ühenduse liige.

Eesti Kirikute Nõukogu (www.ekn.ee)

- Asutatud 1989 Pühtitsa kloostriks.
- Täna on 10 EKN-is liikmeskirikut. EKNi president on peapiiskop Urmas Viilma.

Uuri lisaks:

- 1) Riho Saard „Kristluse ajalugu selle algusest tänapäevani“ 2013. Kirjastus Argo.
- 2) Eesti kiriku- ja religioonilugu, 2018. Tartu Ülikooli kirjastus. Koostaja Riho Altnurme.
- 3) Eesti Kirikuloo Selts (<https://kirikulugu.ee/>)